

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТОВОГО КОМПОНЕНТУ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПРИКОРДОННИКІВ ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті представлено особливості змістового компонента методичної системи навчання майбутніх офіцерів прикордонників військово-спеціальних дисциплін. Він характеризується тим, що навчання військово-спеціальних дисциплін передбачає послідовне вивчення дисциплін кафедр професійного спрямування з урахуванням конкретних посад, які визначені в моделі підготовки випускника.

Ключові слова: методична система, військово-спеціальні дисципліни, офіцери-прикордонники, змістовий компонент, навчання, професійна компетентність.

Постановка проблеми. Впровадження європейських норм і стандартів в систему прикордонного контролю, а також вдосконалення системи підготовки та комплектування Державної прикордонної служби України обумовлюють необхідність підвищення рівня боєздатності органів і підрозділів охорони кордону, підвищення професійної компетентності персоналу. Це зумовлює необхідність оновлення методичної системи формування професійної компетентності офіцерів-прикордонників з урахуванням загальноєвропейських стандартів, передового зарубіжного досвіду, впровадження сучасних освітніх технологій, що мають на меті активізацію пізнавальної активності курсантів і слухачів, забезпечення високого рівня професійної компетентності і здатності до професійного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Характеристику навчання військово-спеціальних дисциплін майбутніх офіцерів-прикордонників з позиції системного підходу доцільно почати з того, що в складному питанні про компонентний склад педагогічних систем серед дослідників немає єдності поглядів. Це пояснюється тим, що вибір компонентів, тобто підсистем, може відбуватися за різними критеріями, а педагогічна система може досліджуватися як у статистиці, так і в динаміці. З точки зору системного підходу педагогічний процес можна розглядати як сукупність взаємопов'язаних елементів, які взаємодіють між собою і утворюють певну цілісність. Основними складовими педагогічного процесу є зміст, форми і методи, результати. Це дає підстави визначати цільовий, змістовий, операційно-дієвий, контрольний-регулювальний та оціночно-результативний компоненти педагогічного процесу. Відсутність будь-якого з них порушує його цілісність [1, с. 61–62].

Загальні вимоги до добору навчального матеріалу, що становить зміст навчальної дисципліни, визначено у працях А. Алексюка [2], В. Безпалька [3], Л. Занкова [4], В. Ледньова [5], В. Ляудіс [6] та інших.

Мета статті – обґрунтування особливостей змістового компонента методичної системи навчання майбутніх офіцерів прикордонників військово-спеціальних дисциплін для прогнозування шляхів її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Серед основних компонентів процесу навчання військово-спеціальних дисциплін цільовий компонент займає провідне місце, а його реалізація безпосередньо пов'язана із змістовним і процесуальним компонентами. Фактично система завдань окремої дисципліни визначається її місцем в навчальному плані, адже в залежності від освітнього рівня чітко визначене місце навчальної дисципліни дозволяє при її викладанні цілеспрямовано виділити структурні елементи змісту для досягнення професійної та освітньої мети в підготовці майбутнього офіцера-прикордонника.

Під змістом педагогічного процесу слід розуміти систему знань, умінь, навичок, соціальних цінностей, норм, у процесі засвоєння яких відбувається розвиток особистості суб'єкта учіння [1, с. 62], у нашому випадку – курсанта.

Однак нам імпонує позиція з Б. Гершунського [7, с. 12], відповідно до якої зміст навчання розуміється як педагогічно обґрунтована, логічно впорядкована і текстуально зафіксована в навчальних програмах наукова інформація про матеріал, що підлягає вивченню, подана в згорнутому вигляді, і яка визначає зміст діяльності для досягнення цілей навчання. З іншого боку, зміст навчання є елементом методичної системи навчання, в зв'язку з чим це поняття набуває нового дидактичного статусу, а зміст, що вкладається в це поняття, дозволяє відрізнити його від понять «зміст освіти», «навчальний матеріал», так і від поняття «зміст вивчення».

Зміст інструментальної сфери особистості становлять знання, уміння, навички та здібності. Щодо знань (відображення об'єктивної дійсності у формі фактів, уявлень, понять і законів науки), умінь (готовність свідомо і самостійно виконувати практичні і теоретичні дії на основі засвоєних знань, життєвого досвіду і набутих навичок) і навичок (дії, доведені до досконалості шляхом багаторазових вправ), які формуються під час навчання військово-спеціальних дисциплін, то вони є змістом *когнітивного* (професійні знання) і *діяльницького* (професійні уміння та навички) компонентів професійної компетентності офіцера прикордонника.

Професійна компетентність офіцера-прикордонника є інтегративною властивістю особистості, що визначає його здатність здійснювати професійну діяльність на найвищому рівні. Це цілісне, інтегративне, багаторівневе, особистісне новоутворення, що є результатом здобуття кваліфікацій у процесі неперервної освіти, рівень якої підтверджується сукупністю сформованих у фахівця компетенцій, які визначають успішність виконання професійної діяльності, здатність до самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення впродовж служби в органах охорони кордону та сприяють соціалізації особистості, формуванню світоглядних та науково-професійних поглядів, професійної творчості та майстерності [8]. Компетентність офіцера доцільно розглядати як особистісну характеристику особистості, якій властиві ціннісні орієнтації, здатність усвідомлювати своє місце в суспільстві, сприйняття та розуміння навколишньої дійсності. Компетентному офіцеру мають бути притаманні загальна та професійна культура, досвід взаємодії з колегами по службі, громадянами України та іноземцями (під час перетину державного кордону). На думку С. Сисоєвої, яку ми цілком поділяємо, професійна компетентність передбачає усвідомлене прагнення, інтерес, мотиви та потребу діяльності, наявність ціннісних орієнтацій, уявлення про свої соціальні та професійні ролі, самооцінку особистісних властивостей і якостей, професійних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей [9, с. 156]. Отже, професійна компетентність фахівця є інтегративною властивістю особистості та передбачає наявність динамічної комбінації знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність на найвищому рівні [10].

Результати аналізу навчальних планів, освітньо-професійних програм, змісту робочих планів навчальних дисциплін, які викладаються курсантам – майбутнім офіцерам НАДПСУ дозволяє стверджувати, що навчальний матеріал військово-спеціальних дисциплін добирається з урахуванням педагогічних принципів наукової обґрунтованості, доступності, урахування рівня попередньої підготовки курсантів, системності, єдності навчання і виховання. При цьому разом із урахуванням принципу доступності, зміст військово-спеціальних дисциплін спрямовується на активізацію пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів. Це досягається достатньою складністю навчальної інформації, щоб навчальний матеріал сприяв розвитку мислення, пам'яті, емоцій курсантів, формував позитивні мотиви навчальної діяльності.

Зміст предметної інформації військово-спеціальних дисциплін також охоплює поряд з класичними істинами, поняттями й фрагменти сучасних досягнень науки, особливо у галузі військової техніки, озброєння, спеціальних засобів для контролю за недоторканістю державного кордону. При цьому відбувається цілеспрямована реалізація міждисциплінарних і внутрішньо дисциплінарних зв'язків як основний механізм інтеграції знань, спосіб

створення проблемних ситуацій, ситуацій інтересу тощо. Фактично принцип міждисциплінарних зв'язків є одним з основних принципів добору змісту навчальної інформації.

Характеристика навчання майбутніх офіцерів-прикордонників військово-спеціальних дисциплін з позиції системного підходу буде не повною, якщо не враховувати зміни в організації освітнього процесу, пов'язані з подіями на кримському півострові та в південно-східних областях України. Російська агресія проти України та участь офіцерів-прикордонників у антитерористичній операції обумовили зміни у підходах до змісту моделі підготовки курсантів НАДПСУ. Протягом 2015-2016 років відбулось переформатування освітнього процесу, в основу якого закладено військово-прикордонну складову, що забезпечує тактичний рівень підготовки офіцерів ДПСУ. Зміст цієї компоненти сформовано з урахуванням досвіду оперативно-службової та оперативно-бойової діяльності органів і підрозділів Держприкордонслужби в зоні проведення антитерористичної операції, в тому числі в складі сил спеціальних операцій. Для спеціальності «Охорона та захист державного кордону» військово-прикордонна складова є нормативною частиною освітньої програми, а для решти спеціальностей військово-прикордонна складова входить до варіативної частини освітньої програми. Для цих спеціальностей нормативна частина визначається галузевими стандартами вищої освіти.

Основою військово-прикордонної складової становлять навчальні дисципліни «Тактика прикордонної служби», «Прикордонний контроль», «Загальна тактика», «Вогнева підготовка, особиста безпека та застосування сили», «Фізичне виховання». Вказані дисципліни мають оновлений зміст (відповідно до сучасного застосування органів і підрозділів Держприкордонслужби) і вивчаються курсантами протягом всіх 4-х років бакалаврської підготовки.

Результати аналізу навчальних планів підготовки офіцерів тактичного рівня за період з 2012 по 2016 роки дозволяють зробити висновок про те, що за останні роки оновлено зміст або введено нові навчальні дисципліни військово-прикордонного блоку, а саме «Воєнно-інженерна підготовка», «Автомобільна підготовка та бойові машини», «Тактична медицина». Переважну частину занять з цих дисциплін передбачено проводити в польових умовах під час кількадечних польових виходів, на фоні загальної тактичної обстановки.

Однією з особливостей змістового компоненту методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін є послідовне вивчення дисциплін кафедри прикордонного контролю та тактики прикордонної служби з урахуванням конкретних посад, які запропоновані в моделі підготовки випускника. Ця модель передбачає певний алгоритм, відповідно якого результатом навчання на 1-му курсі курсанти готові виконувати функціональні обов'язки на посаді молодшого інспектора прикордонної служби (молодшого прикордонного наряду), на 2-му курсі навчання – інспектора прикордонної служби (старшого прикордонного наряду), на 3-му курсі – начальника відділення інспекторів прикордонної служби (старшого зміни прикордонних нарядів, старшого прикордонних нарядів у пункті пропуску), а на 4-му курсі навчання – начальника відділу прикордонної служби III, IV категорії. До цього систематизованого процесу залучаються і забезпечують вивчення навчальних дисциплін і інші кафедри академії: загальновійськової підготовки, особистої безпеки, інженерного та технічного забезпечення охорони державного кордону, зв'язку, автоматизації та захисту інформації, конституційного, адміністративного та міжнародного права.

З метою забезпечення логічної послідовності вивчення навчальних дисциплін, розділів, модулів і тем, а також узгодження їх за змістом і терміном вивчення відпрацьовується науково та методично обґрунтований алгоритм процесу реалізації освітньо-професійної програми – структурно-логічна схема підготовки фахівця. Вона розробляється факультетом у взаємодії з кафедрами для кожної спеціальності (спеціалізації), підписуються начальником факультету, погоджується з першим заступником ректора академії та затверджується ректором академії. Структурно-логічна схема розробляється в графічному варіанті у вигляді сіткового графіка з пояснювальною запискою для кожної спеціальності (спеціалізації).

Специфіка процесу навчання, його взаємозв'язок із вихованням знаходить своє відображення також у методах, засобах і формах, які в сукупності складають операційно-дійовий компонент процесу навчання. Його детальна характеристика може бути предметом подальших наукових розвідок.

Висновки. Змістовий компонент методичної системи навчання майбутніх офіцерів прикордонників військово-спеціальних дисциплін характеризується тим, що навчання військово-спеціальних дисциплін передбачає послідовне вивчення дисциплін кафедр професійного спрямування з урахуванням конкретних посад, які визначені в моделі підготовки випускника. Відповідно до цієї моделі курсанти на 1-му курсі готові виконувати функціональні обов'язки молодшого інспектора прикордонної служби або молодшого прикордонного наряду, на 2-му курсі навчання – інспектора прикордонної служби або старшого прикордонного наряду, на 3-му курсі – начальника відділення інспекторів прикордонної служби (старшого зміни прикордонних нарядів, старшого прикордонних нарядів у пункті пропуску), а на 4-му курсі навчання – начальника відділу прикордонної служби III, IV категорії.

Оновлення методичної системи формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників має відбуватися з урахуванням загальноєвропейських стандартів підготовки фахівців правоохоронних органів, передового зарубіжного досвіду, впровадження сучасних освітніх технологій. Під час професійної підготовки у вищих навчальних закладах потрібно створити умови для високого рівня пізнавальної активності курсантів і слухачів. Для цього доцільно використовувати можливості міждисциплінарних зв'язків, забезпечити засвоєння практичних навичок професійної діяльності в обстановці, максимально наближеній до реальної.

Список використаних джерел

1. Галузяк В. М. Педагогіка : навч. посіб. / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – 5-те вид., випр. і доповн. – Вінниця : Держ. картогр. ф-ка, 2012. – 400 с.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підруч. для студ. ВНЗ / Алексюк А. М. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
3. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем / Беспалько В. П. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1977. – 204 с.
4. Занков Л. В. Избранные педагогические труды / Л. В. Занков. – М. : Педагогика, 1990. – 424 с.
5. Леднев В. С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы [Текст] / В. С. Леднев. – 2-е изд., перераб. – М. : Высш. шк., 1991. – 324 с.
6. Ляудис В. Я. Методика преподавания психологии: Учебное пособие. 3-е изд., испр. и доп. – М. : Изд-во УРАО, 2000. – 128 с.
7. Гершунский Б. С. Философия образования: Учеб. пособ. – М. : Московский психолого-социальный институт, 1998. – 432 с.
8. Сисоєва С. Компетентнісно зорієнтована вища освіта: формування наукового тезаурусу // Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри : монограф. / редкол. : Огнев'юк В. О., Хоружа Л. Л., Сисоєва С. О., Чернуха Н. М., Терентьєва Н. О. / С. Сисоєва. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – С. 18–44.
9. Сисоєва С. О. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження: наук. видання / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова / НАПН України. Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих, МОН. Маріупольський держ. Гуманітарний ун-т. – К. : Видавничий Дім «ЕКМО», 2012. – 362 с.
10. Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII від 1 липня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

Биливец Сергей. Особенности содержательного компонента методической системы обучения будущих офицеров пограничников военно-специальных дисциплин.

В статье представлены особенности содержательного компонента методической системы обучения будущих офицеров пограничников военно-специальных дисциплин. Этот компонент характеризуется тем, что обучение военно-специальных дисциплин предусматривает последовательное изучение дисциплин кафедр профессионального направления с учетом конкретных должностей, определенных в модели подготовки выпускника.

Ключевые слова: методическая система, военно-специальные дисциплины, офицеры-пограничники, содержательный компонент, обучение, профессиональная компетентность.

Bilyavets Sergey. Features a substantial component of methodical system of training future officers of border guards of the military-special disciplines.

The article presents the features of a substantial component of methodical system of training future officers of border guards of the military-special disciplines. This component is characterized by the fact that the training of special military disciplines provides a consistent study of the disciplines of professional direction of the department to the specific positions set out in the graduate training model. From a systems perspective can be considered a pedagogical process as a set of interrelated elements that interact with each other and form a certain integrity. The main components of the educational process is the content, forms and methods, results. This gives reason to identify the target, substantial, operating, controlling and evaluation components of the pedagogical process. The absence of any of them violate its integrity. Among the main components of the learning process of military-special disciplines target component occupies a leading position, and its implementation is directly related to the substantive and procedural components.

Key words: methodical system, military and special disciplines, Border guard officers, a substantial component, training, professional competence.

УДК 930.1(477)+161.1

Илья Бурматов, соискатель
Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского»

Вера Аксёнова, к.филос.н., доцент
Кировоградская летная академия
Национального авиационного университета

ДУХ ЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ЭКСТРЕМАЛЬНОЙ ПРОФЕССИИ – РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ МОЛОДЁЖИ

Безопасность полетов – важнейшая цель подготовки специалиста, который трудится в экстремальных условиях; она автоматически не возникает вследствие появления новых приказов и распоряжений, в которых говорится о необходимости «повысить» или «усилить».

Ключевые слова: современная коммуникация, профессионал, образование и воспитание, авиаспециалист, философия, культура.

Постановка проблемы. В нашем понимании безопасность полетов – это культура мышления каждого, кто имеет отношение к авиации, вне зависимости от занимаемой должности. А культура будущего авиаспециалиста, как известно, строится на философском осмыслении жизненного опыта и критическом восприятии примеров других людей, которые могут быть как положительными, так и отрицательными.